

- ²¹ Державний архів Запорізької області, ф. 1433, оп. 1, спр. 268, арк. 4—5; ЦДАВО України, КМФ 8, оп. 2, спр. 332, арк. 17; ЦЦАГО України, ф. 166, оп. 2, спр. 5, арк. 14—15.
- ²² ЦДАВО України, ф. 1, оп. 22, спр. 33, арк. 6.
- ²³ ЦЦАВО України, КМФ 8, оп. 2, спр. 147, арк. 77.
- ²⁴ Там же, ф. 4620, оп. 3, спр. 285, арк. 2—3, 61; спр. 262, арк. 12; ЦЦАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 528, арк. 6; ф. 166, оп. 2, спр. 24, арк. 2.
- ²⁵ Одесса в Великой Отечественной войне Советского Союза. Сборник документов и материалов в 3-х т. — Одесса, 1950. — Т. II. — С. 5.
- ²⁶ Л е в и т И. Э. Участие фашистской Румынии в агрессии против СССР. Истоки, планы, реализация революции (I.EX. 1939—19.XI. 1942).— Кишинев, 1981. — С. 171—172.
- ²⁷ К о м а р н и ц ь к и й С. І. Радянська Буковина в роки Великої Вітчизняної війни 1941—1945. — К., 1079. — С. 30.
- ²⁸ ЦЦАВО України, ф. 4620, оп. 3, спр. 239, арк. 22.
- ²⁹ Там же, спр. 312, арк. 23.
- ^{5*} Відповідало званню бригадного генерала вермахту.
- ³⁰ Німецько-фашистський окупаційний режим на Україні. Збірник документів і матеріалів. — К., 1963. — С. 26.
- ³¹ Див.: Німецькі карні приписи, що діють у Генерал-Губернаторстві (вибір). — Краків, Львів, 1943.
- ³² ЦЦАГО України, ф. 166, оп. 3, спр. 142, арк. 38.
- ^{6*} Румунська контррозвідка.
- ³³ Див.: М е д в е д о к П. В. Щодо структури нацистських каральних органів на окупованій території України // Україна у другій світовій війні: уроки історії та сучасність. Матеріали міжнародної наукової конференції (27—28 жовтня 1994 р.). — К., 1995. — С. 120—123.
- ³⁴ Народная война в тылу фашистских оккупантов на Украине 1941—1944. Кн. 1. — К., 1985. — С. 120.
- ³⁵ ЦЦАВО України, КМФ 8, оп. 2, спр. 332, арк. 60.
- ³⁶ Історія застерігас... — С. 21—25.
- ³⁷ ЦЦАГО України, ф. 166, оп. 2, спр. 7, арк. 7.
- ³⁸ Київський процес: Документи та матеріали. — К., 1995. — С. 37.
- ^{7*} За даними різних джерел, кількість вивезеного українського населення становить від 2,2 до 2,5 млн. чоловік.
- ³⁹ Див.: К о в а л ь М. В. У битві з фашизмом. — К., 1964. — С. 17—52.
- ⁴⁰ Цит.: К о в а л ь М. В. Україна: 1939—1945... — С. 93.
- ⁴¹ Цит.: Народная война в тылу фашистских оккупантов... — С. 151.

С. В. ГЕРЕГОВА (Чернівці), Т. В. МАРУСИК (Чернівці)

Розвиток вищої освіти в західному регіоні України (друга половина 40-х—перша половина 50-х рр. XX ст.)

Сьогодні, коли в Україні освіта, і зокрема, вища, перебуває у кризовому стані, особливої актуальності набуває дослідження освітянських процесів, що відбувалися в різних регіонах нашої країни протягом її багатомілітної історії.

На рубежі 30—40-х рр. нашого століття, коли Західна Україна, Північна Буковина, Хотинський, Акерманський та Ізмаїльський повіти Бессарабії були включені до складу Радянського Союзу, різко посилюється політичне розмежування серед місцевої інтелігенції, особливо серед наукових та науково-педагогічних кадрів. Частина з них емігрувала до Польщі та Румунії, переважна більшість зайняла очікувальну позицію, а певні верстви української інтелігенції підтримали радянську владу і пов'язані з нею зміни, швидко включилися в процеси "радянзації" новоутворених західних областей України.

Безумовно, українській еліті було відомо про трагічні збачення, деформації й відхилення у соціалістичному будівництві в радянській Україні, зокрема, про необґрунтовані й жорстокі репресії, голод 1932—1933 рр., проте справжніх причин того, що відбувалося, вона не знала. Більше того, як зазначав у своєму щоденнику ректор Станіславської

греко-католицької семінарії А. Бойчук, "цілком об'єктивну інформацію про становище радянської України українська інтелігенція часто вважала переборщеною"¹.

Німецько-фашистська окупація західноукраїнських земель на деякий час перервала процес формування вищої школи та її науково-педагогічного потенціалу, який з новою силою почав розвиватися після визволення.

Становлення вищої освіти в досліджуваній період залежало від розв'язання двох основних завдань: зміцнення та розвитку матеріально-технічної бази вузів та формування науково-педагогічних кадрів.

Щодо першого завдання, то розвиток матеріально-технічної бази ускладнювався тим, що під час окупації майно всіх вузів західних областей було пограбоване і частково вивезене до Німеччини. Зокрема, Львівський університет зазнав втрат на 2 млн. 600 тис. крб., Чернівецький — на 1 млн. крб.², Львівський політехнічний інститут — на 2 млн. 280 тис. крб.³ У Львівському університеті було зруйновано лабораторії та кабінети, знищено зали "Колегіум-максимум", "Ауля", вивезено значну кількість електричної та оптичної апаратури, більше 20 тис. найцінніших видань⁴.

Основна література з наукової бібліотеки Чернівецького університету була вивезена до створеного у м. Сібіу (Румунія) університету. В м. Аделіні (Сілезія) та Краківському університеті також виявлено багато книг з Львівського університету⁶, зокрема, рідкісну бібліотеку кафебри етнографії та фольклору, зібрану академіком Колесою (8 тис. назв — майже 15 тис. томів)⁷. Цим, зрозуміло, було значно підірвано матеріально-технічне забезпечення навчальних закладів регіону.

Велику шкоду заподіяли окупанти професорсько-викладацькому складу вузів. Так, вони розстріляли і замордували в концентраційних таборах 42 особи з професорсько-викладацького складу Львівського університету⁸, що підтверджено "Меморандумом про знищення фашистами інтелігенції м. Львова". Серед знищених також професори львівських вузів К. Баргель, Т. Островський, Т. Бой-Желенський, Я. Грек⁹.

Однак, незважаючи на труднощі відбудовного періоду, восени 1944 р. відновили свою роботу львівські вузи (університет, політехнічний, педагогічний, учительський, медичний та ветеринарний інститути, інститут радянської торгівлі, консерваторія); Івано-Франківський, Ровенський, Кременецький, Дрогобицький та Луцький учительські інститути, університет та учительський інститут у Чернівцях.

Відповідно до потреб народного господарства створювалися нові вузи. Зокрема, в 1945 р. у Львові розпочали свою роботу інститути прикладного і декоративного мистецтва, лісотехнічний та фізичного виховання. З Харкова до Львова було переведено Український поліграфічний інститут. У Чернівцях та Івано-Франківську відкрилися медичні інститути, на Закарпатті — Ужгородський державний університет.

Таким чином, якщо у 1944/45 навчальному році в західних областях діяло 14 вузів, де навчалось 5682 студенти, то у 1945/46 — 20 вузів, 11067 студентів¹⁰.

Кількість вузів та їх випускників варіювалися в залежності від потреб народного господарства в кадрах спеціалістів того чи іншого фаху. Так, коли 5-ті—7-мі класи шкіл були повністю забезпечені вчителями, скоротилася кількість відповідних інститутів, які закривалися, реорганізовувалися або об'єднувалися.

За період 1950—1955 рр. припинили свою діяльність Ужгородський, Львівський та Коломийський педінститути; Кременецький, Івано-Франківський, Дрогобицький, Луцький, Ровенський та Чернівецький учительські інститути були реорганізовані в педагогічні, а в 1955 р. Чернівецький педінститут об'єднали з університетом.

В результаті цих перетворень у середині 50-х рр. у західному регіоні України налічувався 21 вуз, де навчалися 56400 чол. Про динаміку зростання кількості студентів у вузах західних областей у досліджуваній період дає уявлення таблиця 1.

При цьому керівники партійних органів пильно стежили за контингентом абітурієнтів з метою вилучення з їх числа учасників "українських націоналістичних організацій". Про це свідчить секретна інформація секретаря Львівського обкому КП(б)У Грушецького на ім'я Л. Кагановича, датована 18 серпня 1947 р., в якій вказано, що "Львівський обком КП(б)У намітив провести перевірку соціального стану всіх, хто поступає... і таким чином закрити доступ у радянські вузи вороже налаштованої до радянської влади молоді"¹¹.

Великого розмаху набула боротьба з "неблагонадійним" студентством, з тими, кому, попри всі перешкоди, вдалося вступити до вузу. Слідчі, застосовуючи витончено потворні форми допитів, фабрикували різного роду "справи". Наприклад, в березні 1948 р. було заарештовано групу студентів Чернівецького університету, які звинувачувалися в приналежності до студентської "націоналістичної" організації "Буревій"¹². Відсидівши у таборах ГУЛАГу, молоді хлопці та дівчата часто перетворювалися у моральних та фізичних калік. Багато з них не дожили до того часу, коли їх, безпідставно репресованих, було реабілітовано¹³.

Партійні органи на місцях діяли відповідно до вказівок центральних, посилюючи репресивні акції проти національно свідомого студентства.

Ректор Львівського університету Г. Савін, виступаючи на міській партконференції, присвяченій ідейно-виховній роботі в закладах освіти, науки і культури (січень 1950 р.), наголошував на необхідності "створення такого стану в академічних групах, щоб горіла земля під ногами класового ворога і його агентури... щоб очистити університет від всяких ворожих націоналістичних елементів"¹⁴.

Розширення мережі вузів та зростання кількості студентів в них, безперечно, вимагали нових учбових корпусів, студентських гуртожитків, читальних залів, бібліотек. Республіканський уряд виділяв для цього певні бюджетні асигнування. Якщо у 1946 р. бюджет трьох університетів (Львівського, Чернівецького та Ужгородського) становив 19,2 млн. крб., то в 1955 р. — 72,2 млн. крб.¹⁵.

Посильну допомогу подавали вузи східних областей України та інших республік Радянського Союзу. Особлива увага приділялася забезпеченню вузів суспільно-політичною, навчальною, методичною та художньою літературою. Наприклад, тільки у 1945 р. вузи західного регіону отримали більше 1 млн. книжок¹⁶. Однак значна кількість цієї літератури була подібною до збірки сталінських догматів "Історія ВКП(б). Короткий курс".

Т а б л и ц я 1

Області	1946/47	1950/51	1955/56
Волинська	125	826	2408
Закарпатська	353	1973	4014
Львівська	10584	20902	34458
Ровенська	194	1019	1276
Івано-Франківська	1066	2348	2685
Тернопільська	274	1584	3128
Чернівецька	2777	5022	6431
В с ь о г о	15373	33674	56400

Істотну матеріальну допомогу було подано новоствореному Ужгородському університету. Зокрема, в 1948 р. з Москви надійшло 50 мікроскопів, різноманітні прилади для спектрального аналізу, гальванометри та інші цінні прилади вартістю 800 тис. крб.¹⁸, а Ленінградський університет виділив обладнання для хімічної та фізичної лабораторій¹⁸.

В перші післявоєнні роки, звичайно, не вистачало приміщень для навчальних аудиторій, а тому заняття проводилися в дві, а то й в три зміни.

Гостро стояло також питання про забезпечення студентів гуртожитками, а викладачів — квартирами. Так, керівництву Львівського університету знадобилося кілька років, щоб повернути собі гуртожиток, який зайняв госпіталь обласного відділу. В гуртожитку Кременецького учительського інституту розмістилася військова частина. Нерідко приміщення звільнялися лише після втручання прокуратури. Частіша студентів, не маючи ні гуртожитку, ні засобів для навчання, поверталася додому. Через відсутність квартир тільки в 1945 р. Чернівецький університет обличили 8 викладачів¹⁹.

Радянська влада утверджувалася на західноукраїнських землях для того, щоб остаточно перетворити цей регіон на інтегральну частину СРСР. Для цього було необхідно розправитися з усіма непокірними, передусім з національно свідомою частиною суспільства — вчителями, діячами науки, мистецтва, культурно-освітніх закладів. Сталінському режимові не потрібна була інтелігенція в традиційному розумінні цього слова, він "кував" кадри "червоних спеціалістів", здатних сприймати всі директиви "зверху" і беззастережно втілювати їх у життя. Найбільші надії поклалися на викладацькі кадри, які мали виховувати молоде покоління в дусі відданості соціалістичним ідеалам.

У повоєнні роки державна культурна політика підпорядковувалася завданню будь-якими засобами покінути з національно-визвольним рухом. Саме цей фактор став домінуючим при формуванні науково-педагогічних кадрів вузів західного регіону. За загальноприйнятим у Радянському Союзі стандартом повністю уніфікувалася система народної освіти, вищих та середніх навчальних закладів.

У перші повоєнні роки поповнення викладацького складу відбувалося в основному за рахунок демобілізованих з лав Радянської армії викладачів та випускників вузів. Добором та розподілом кадрів займалися безпосередньо партійні органи. Крім того, в західні області в 1944—1945 рр. було направлено 938 наукових працівників, у тому числі 137 професорів та доцентів²⁰. Цей факт, звичайно, можна пояснити значним розширенням мережі вузів у регіоні, проте водночас представники місцевої інтелігенції часто не мали змоги займатися педагогічною діяльністю через нібито політичну неблагонадійність.

Поповнення викладацького складу науковими співробітниками із Сходу, безумовно, відіграло позитивну роль, оскільки сприяло широкому розгортанню наукової роботи та підготовці кадрів спеціалістів. Однак більшість прибулих взагалі не володіла українською мовою або знала її погано. Крім того, переведення кваліфікованих кадрів відбувалося переважно за традиціями того часу — авторитарно, без врахування бажання людей, яких відривали від звичайного оточення, родини. Все це призводило до плінності кадрів, породжувало упереджене ставлення до місцевого населення.

Основною і найбільш масовою формою підготовки працівників науки була аспірантура з відривом і без відриву від виробництва. Якщо в 1945 р. в аспірантурі Західного регіону навчалися 20 осіб, то в 1955 р. —

вже 367²¹. Найбільш поширеною, особливо в педагогічних вузах, була однорічна аспірантура.

Протягом 1947—1954 рр. відкрилася аспірантура при львівських вузах: педагогічному, торгово-економічному, поліграфічному, ветеринарному та сільськогосподарському; Івано-Франківському та Чернівецькому медичних інститутах.

Однак робота аспірантури нерідко гальмувалася самим Міністерством. Плани набору аспірантів визначалися зверху, в ряді випадків вони передбачали прийом на спеціальності, з яких були відсутні наукові керівники. Крім того, не завжди враховувалися специфічні особливості Західного регіону.

Отже, в досліджуваній період відбувалося не тільки кількісне, а і якісне зростання викладацького складу вузів Західного регіону, про що свідчить таблиця 2.

Таким чином, за період з 1944 по 1955 рр. загальна кількість науково-педагогічних кадрів зросла у 4,4 раза, кількість викладачів із ступенем кандидата наук — у 12,3 раза, а їх питома вага збільшилася з 15 % до 43 %. Щодо працівників вищої наукової кваліфікації - професорів та докторів наук, то їх кількість за відповідні роки зросла лише удвічі.

Недовіра до місцевого населення була визначальною рисою сталінської кадрової політики. Арешти і звільнення з роботи інтелігенції розпочалися на західних землях практично відразу після їх визволення від фашистської окупації. У Львівському університеті, наприклад, з вересня 1947 по квітень 1948 рр. за підозрою у націоналізмі було звільнено і виселено вглиб СРСР 37 професорів, доцентів, асистентів. Серед них: О. Терлецький — зав. кафедрою історії західних і південних слов'ян, О. Надрага — доцент кафедри державного права, П. Коструба — зав. кафедрою української мови, К. Забарилло — зав. кафедрою західних літератур та ін.²²

Органи МДБ постійно звітували перед ЦК КП(б)У про політично неблагонадійну інтелігенцію, серед якої чільне місце займав професорсько-викладацький склад вузів. Цікавою з цього приводу є довідка МДБ Львівської області, датована листопадом 1949 р., де вказано, що у Львівському університеті налічувалося 55 неблагонадійних викладачів, а 19 з них підозрювалися у приналежності до ОУН, в політехнічному інституті, відповідно, 40 та 11; медичному — 92 та 44²³. У січні 1950 р. у Львові відбулися загальноміські збори вузівського партійного активу, які накреслили шляхи боротьби з неблагонадійними викладацькими кадрами. Тільки за три місяці (січень — березень 1950 р.) було проведено майже 2 тис. зборів, де виступили понад 10 тис. чол. Гострій критиці піддавалися ті викладачі, які "проявляли аполітичність, буржуазний об'єктивізм, елементи націоналізму, низькопоклонство перед буржуазним Заходом"²⁴.

Головним методом перевиховання західноукраїнської інтелігенції партійні ідеологи вважали боротьбу проти "буржуазної" концепції історії України М. Грушевського та його послідовників. З цією метою у

Таблиця 2

Науково-педагогічні кадри	1944/45 н. р.	1955/1956 н. р.
Професори та доктори наук	49	109
Доценти та кандидати наук	87	1072
Викладачі без наукового ступеня	427	1297
В с ь о г о	563	2478

Львівському університеті проводилися пленарні засідання кафедр історичного факультету. Головний удар спрямовувався проти професорів І. Крип'якевича та М. Кордуби, які намагалися стати на захист історичної спадщини М. Грушевського. У звіті комісії управління пропаганди і агітації ЦК ВКП(б) про перевірку стану ідеологічної роботи в Україні, датованому липнем 1946 р., наголошувалося, що "запеклі націоналісти Крип'якевич, Кордуба та ін. мають можливість і зараз із кафедр інститутів проводити свої ворожі націоналістичні теорії. Вони звеличують Грушевського, як "борця проти поневолення", і "будь-яких зусиль денационалізації з боку агресивних народів" (мається на увазі російський народ)"²⁵. За ідеологічними нападками не заборилися й "організаційні висновки". Відомий галицький історик М. Кордуба, не витримавши цькування, у 1947 р. помер. А на І. Крип'якевича чекало "почесне заслання" до Києва. Подібні акції здійснювалися і в інших вузах.

Намагаючись посилити ідеологічний вплив на викладачів та студентів, партійні організації на місцях створили цілу мережу університетів марксизму-ленінізму, при вузах діяли гуртки по вивченню історії КПРС. Кафедрам марксизму-ленінізму, історії КПРС, філософії відводилася головна роль у вузах будь-якої фахової спрямованості. Так, у постанові Закарпатського обкому КП(б)У "Про викладання біологічних наук в Ужгородському університеті" (листопад 1948 р.) йшлося про те, що "кафедра основ марксизму-ленінізму, покликана бути провідною кафедрою університету, не викрила своєчасно методологічних помилок у викладанні біологічних дисциплін..."²⁶. Про яку об'єктивність науки може йти мова, коли над нею тяжіє партійність?!

Аналізуючи підготовку та діяльність професорсько-викладацького складу, слід відзначити також зневажливе ставлення більшості викладачів до української мови. Під прапором сталінської теорії "зближення і злиття націй" в західних областях знеособлювалися національна культура, народні традиції, рідна мова. Непоодинокими були випадки, коли приїжджі спеціалісти з погордою ставилися до місцевих жителів та їх мови. Так, декан вокального факультету Львівської консерваторії С. Ф. Шилтов цинічно заявив: "Это дурацкий украинский язык не намерен изучать"²⁷.

Навіть ЦК КП(б)У в документах, що не призначалися для широкого загалу, змушений був визнати, що боротьба проти "буржуазно-націоналістичної ідеології" часто проводилася невміло, мали місце адміністрування, надмірна підозрливість щодо місцевих кадрів, штучне протиставлення "східняків" і "західняків". Зокрема, в проекті рішення про стан ідейно-політичного виховання інтелігенції м. Львова та області (1947 р.) зазначалося, що "мають місце певні порушення національної політики, зокрема в питаннях про мову. Незадоволення певної частини інтелігенції викликають такі факти, як викладання в багатьох вузах ряду дисциплін (як правило, суспільних наук) російською мовою, поширення Вівіско, прейскурантів з російським текстом тощо"²⁸.

Мовою викладання у більшості вузів регіону переважно була російська. Окремі спроби перевести навчальний процес на українську мову ускладнювалися відсутністю підручників та спеціальної літератури. В Ужгородському університеті з 184 дисциплін, які викладалися в університеті в 1953 р., українською мовою читалися лише 54 (30 %), українською та російською — 38 дисциплін (20 %), російською — 92 (50 %) ²⁹. З 200 викладачів Чернівецького університету тоді ж українською мовою викладали лише 59 осіб (30 %) ³⁰. Ще гірше становище склалося в Чернівецькому медичному інституті, де з 143 викладачів українською мовою проводили заняття всього 13 чол. (10 %) ³¹. І якщо українська мова ігнорувалася у вузах, то цілком зрозуміло, що це призводило до її витіснення із сфери вжитку.

Як зазначалося вище, партійне керівництво з недовірою ставилося до місцевих кадрів. Цю практику було засуджено на пленумі ЦК Компартії України (червень 1953 р.), де визнавалося "незадовільним керівництвом ЦК КПУ та Ради Міністрів УРСР західними областями України". До недоліків цього керівництва було цілком слушно віднесено "порочну практику... висування на керівну партійну і радянську роботу в західних областях України переважно працівників з інших областей УРСР"³². Після цього відбулися пленуми обкомів партії західних областей, на яких дискредитація місцевих кадрів визнавалася хибною. Особливо розглядалися питання, пов'язані із становищем місцевих викладачів вузів. На пленумі Чернівецького обкому Компартії України (червень 1953 р.), зокрема, вказувалося на те, що "у вузах м. Чернівці з 360 професорів і викладачів до числа місцевої інтелігенції належить лише 21 чол. За період з 1945 р. лише один викладач із місцевого населення захистив кандидатську дисертацію. У складі деканів та завідуючих кафедрами немає жодного західного українця"³³. А ректор Чернівецького університету К. М. Леуцький зауважив: "Університет готував для себе кадри докторів наук. Після захисту дисертацій доктора наук Львова забрали до Москви, Кравченка — до Києва, Дмитрієва — до Ростова. То хто ж за такого стану буде готувати висококваліфікованих фахівців з місцевого населення?"³⁴. Ректор Ужгородського університету Г. В. Ткаченко у виступі на пленумі Закарпатського обкому Компартії України (червень 1953 р.), зазначив, що "з 115 викладачів університету уродженців західних областей лише 24 чол. На керівній роботі (зав. кафедрами) — 3 чол."³⁵.

Все це було прямим наслідком сталінської кадрової політики — політики недовіри до місцевої інтелігенції. Перший секретар ЦК КПУ О. І. Кириченко на липневому (1953 р.) пленумі ЦК КПРС відкинув цю, об'єктивно слушну критику, заявивши, що такі терміни, як "західноукраїнська інтелігенція", "русифікація", "Західна Україна" вже давно в Україні не вживаються³⁶.

Зрозуміло, всі ці процеси гальмували розвиток вищої освіти на західноукраїнських землях. Проте, попри всі труднощі, заборони і гоніння, репресії та терор, краща частина західноукраїнської інтелігенції, в тому числі науковці і викладачі, намагалися зберегти свою національну свідомість, чим сприяли розвитку вищої освіти в західному регіоні України.

¹ Б о й ч у к А. Мої переживання під большевиками, 1939—1940 // На християнській ниві: Спомини. — Нью-Йорк, 1978. — С. 107.

² Радянська Буковина-1955. - 25 верес.

³ Радянський Львів. — 1939—1955: Документи і матеріали. — Львів, 1956. — С. 224, 450.

⁴ Н а з а р е н к о Е. К. Триста лет Львовского университета. — Львов, 1961. — С. 87.

⁵ Державний архів Чернівецької області, ф. Р-82, оп. 3, спр. 12, арк. 17 (далі — ДАЧО).

⁶ Державний архів Львівської області, ф. П. 3, оп. 2, спр. 484, арк. 17 (далі — ДАЛО).

⁷ Там же, спр. 116, арк. 8.

⁸ Там же, оп. 1, спр. 278, арк. 28.

⁹ Там же, арк. 34.

¹⁰ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 4849, оп. 1, спр. 2512, арк. 51 (далі — ЦДАВО України).

¹¹ ДАЛО, ф. П. 3, оп. 2, спр. 181, арк. 33.

¹² Архів Служби Національної Безпеки України по Чернівецькій області, спр. П-5032.

¹³ Докл. див.: М а р у с и к Т. В. Репресоване студентство // Буковинський журнал. — 1995. — № 1—2. — С 117—124.

¹⁴ ДАЛО, ф. П. 4, оп. 2, спр. 334, арк. 347—348.

¹⁵ ЦДАВО України. ф. 4849. оп. 1. спр. 2512. арк. 54.

- ¹⁶ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 26, спр. 4, арк. 4.
¹⁷ Закарпатська правда. — 1948. — 30 січня.
¹⁸ Советское Закарпатье. — 1949. — 4 септября.
¹⁹ ДАЧО, ф. Р-82, оп. 3, спр. 11, арк. 1.
²⁰ ЦДАВО України, ф. 4849, оп. 1, спр. 2520, арк. 4.
²¹ Там же, ф. 582, оп. 10, спр. 792, арк. 27101.
²² ДАЛО, ф. П. 3, оп. 2, спр. 610, арк. 5.
²³ Там же, ф. П. 4, оп. 1, спр. 377, арк. 58—59.
²⁴ Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф. 1, оп. 70, спр. 1842, арк. 12—13 (далі — ЦДАГО України).
²⁵ Там же, спр. 464, арк. 18.
²⁶ Державний архів Закарпатської області, ф. 1, оп. 6, спр. 543, арк. 38 (далі — ДАЗО).
²⁷ Рубльов О. С, Черченко Ю. А. Сталінщина й доля західноукраїнської інтелігенції. — К., 1994. — С. 235.
²⁸ Там же. — С. 231.
²⁹ ДАЗО, ф. 1, оп. 1, спр. 2113, арк. 18.
³⁰ ДАЧО, ф. 1, оп. 2, спр. 1933, арк. 34.
³¹ Там же, арк. 36.
³² Г а р а н ь О. В. Проблеми формування національних кадрів в західних областях УРСР в другій половині 40-х—50-х рр. // Укр. іст. журн. — 1989. — № 10. — С. 62.
³³ ДАЧО, ф. 1, оп. 2, спр. 1333, арк. 34, 42.
³⁴ Там же.
³⁵ ДАЗО, ф. 1, оп. 1, спр. 2113, арк. 110.
³⁶ Пленум ЦК КПСС. — 2—7 июля 1953 г.: Стенографический отчет // Известия ЦК